

SCHUMPETER ÉS A MAI MAGYAR KAPITALIZMUS

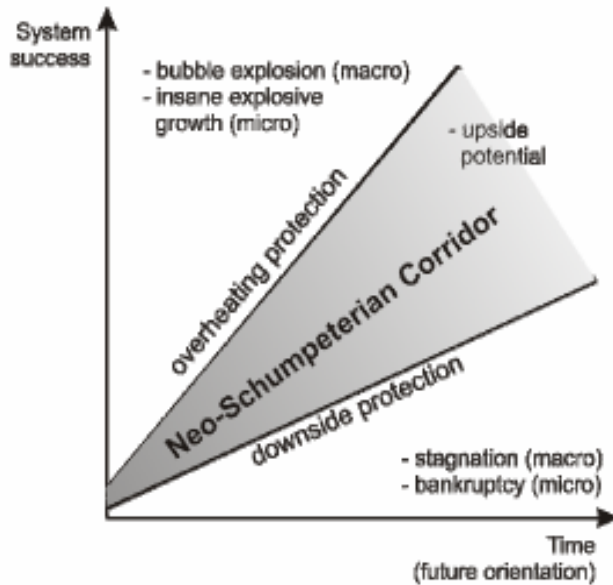
BIEDERMANN ZSUZSÁNNA

„Schumpeter és a mai magyar kapitalizmus” címmel tartottak konferenciát a Magyar Tudomány Ünnepe keretében Joseph Schumpeter halálának hatvanadik évfordulóján a Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézetének és a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományi Osztályának közös szervezésében 2010. november 19-én, Budapesten.

A rendezvényt Török Ádám egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja nyitotta meg, aki bevezetőjében hangsúlyozta, hogy Schumpeter nemcsak kiváló közgazdász, hanem igen eredeti ember is volt, és titokzatos halálát a mai napig számos kérdőjel övezi. Török Ádám szerint az elméleti közgazdaságtan vérkeringésébe túlságosan későn bekerült schumpeteri elképzeléseket manapság már egyöntetűen elismeri a szakma, és munkásságát tanítják is az egyetemeken. Az innovációról és gazdaságpolitika alakításáról szóló tételei nem is lehetnének aktuálisabbak, éppen ezért Török Ádám meglepedését fejezte ki, hogy a Kutatóintézet a konferencia során igyekszik összekapcsolni a magyar realitásokat a schumpeteri elméletekkel.

Török Ádám bevezető szavai után Simai Mihály akadémikus beszélt arról, hogy a globális világgazdasági válságot sokan a kapitalizmus válságának is tartják, és számos szakértő megkérdőjelezi a kapitalizmus létjogosultságát, jövőjét és fenntarthatóságát. Többek között ezért is különösen időszerű Schumpeter elméleteinek áttekintése, adaptálása. Maga Schumpeter a kapitalizmust egy állandóan változó rendszernek látta, amely folyamatosan fejlődik és átalakul. Úgy gondolta, hogy a verseny az innováció és a technikai fejlődés fő motorja, és ezek a tényezők teszik sikeressé a kapitalizmust. Az innovációt úgy tekintette, mint már meglévő technikák, ismeretek korábban nem létező kombinációját. Az innovációk alkalmazásának sikere pedig azon múlik, hogyan reagál a piac. A Schumpeter írásaiban megfogalmazott gondolatok a vállalkozó jellemű embereknek és az innovációnak a gazdaságban betöltött kiemelkedő szerepéről, valamint az alkotó rombolásról rendkívül aktuálisak a mai Magyarországon is. Schumpeter nevével nagyon sokan éppen ez utóbbit, az alkotó rombolás fogalmát kapcsolják és kapcsolják össze. Mit is jelent pontosan ez a schumpeteri kreatív rombolás? Olyan soha be nem fejeződő gazdasági folyamatokat jelöl, melynek során a kapitalizmus az adott, már létező technológiákat, rendszereket, intézményeket újjal rombolja le, helyettesíti be. Az alkotó rombolás keretében tehát a rendszer nemcsak megszünteti a régit, hanem újat is hoz a helyébe. Végül Simai professzor hangsúlyozta abbéli reményét, hogy a „neoschumpeteriánus közgazdaságtan”, amely Schumpeter sokoldalú munkásságára alapozva keres magyarázatot a világgazdaság problémáira és kihívásaira, a közeljövőben Magyarországon is nagyobb teret nyer.

A fesztivál külföldi vendége, a nemzetközi Joseph A. Schumpeter Társaság főtársa, professor emeritus Horst Hanusch folytatta a programot angol nyelvű előadásával. Hanusch kiemelte, hogy a válságok nem a kapitalizmus rendszerhibáiból adódnak, hanem éppen a túlzott sikeresség az, amely hamis biztonságérzetet kelt. Ha a kapitalizmus valaha is megbukik, annak éppen ez lesz az oka. Ha erről az oldalról nézzük a mostani válságot, akkor megállapíthatjuk, hogy egy tipikus schumpeteri válságról van szó. Hiszen a mostani válság gyökere nem magyarázható a neoklasszikus közgazdaságtani alaptételekkel. Schumpeter volt az első közgazdász, aki felismerte, hogy a kapitalizmus hajtóereje éppen a kreatív és vállalkozó szellemű befektetőkben és az innovatív vállalkozókban rejlik. A kapitalizmus tehát olyan rendszer, amely pozitív és negatív értelemben egyaránt a bizonytalanságon alapul, ahol bármilyen csodálatos fejlődés és hirtelen mélyrepülés bekövetkezhet. Tehát a rendszer egyáltalán nem egyensúlyra törekszik, ahogy azt a neoklasszikus elméletek sugallják, sokkal inkább a két véglet között fluktuál. A mohóság, a kizárólag rövidtávú célok figyelembe vétele és a túlzott optimizmus hatalmas buborékok kialakulásához vezetett többek között a pénzügyi szektorban és az ingatlanpiacon is. Schumpeter és társai valószínűleg azzal érvelnének, hogy a kapitalizmusban van elég erő ahhoz, hogy talpra álljon segítség nélkül is. Azonban miután a huszadik században már többször is tapasztaltuk, milyen végletes az emberek reakciója válságok esetén (háborúba is torkollhat az elégedetlenség), a kormányok részéről szükség van áthidaló megoldásokra, amelyek megkönnyítik a válságok kezelését. Az átfogó neoschumpeteriánus közgazdaságtani iskola ezért egy ún. neoschumpeteriánus folyosó kialakítását tartja a rendszerre befolyással bírók fő feladatának. Az alábbi ábra ezt a modellt mutatja be.

Forrás: Horst Hanusch előadásának elektronikus változata
www.vki.hu/es_doc/Hanusch-presentation-2010-nov-28.pdf

Lényege, hogy egy jövőbe tartó időskálán ábrázolja egy gazdaság kívánatos életpályáját: a folyosótól a végletek elkerülése érdekében semmilyen irányban nem érdemes letérni, azaz a gazdaság túlfűtöttsége ugyanúgy kerülendő, mint a túl lassú növekedés. Ennek érdekében a jelenleginél szélesebb körű szabályozás szükséges, amely elősegíti az innovációt, ugyanakkor akadályozza a gazdaság túlhevülését. A kapitalizmus fenntarthatóságának ez a feltétele. A buborékok és az adósságállomány további halmozása hosszú távon nem lehet megoldás. Használjuk fel a jelenlegi gazdasági válságot és a társadalom nagyobb toleranciáját reformok keresztülvitelére: csak így építhetünk fel egy fenntartható fejlődésen alapuló világot!

A konferencia következő előadója Szanyi Miklós volt, a Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézetének főmunkatársa, aki arra a kérdésre próbált meg választ adni, hogy beszélhetünk-e egyáltalán schumpeteri értelemben vett vállalkozókról a mai Magyarországon. Hazánkban a vállalkozó fogalmát meglehetősen sokrétű jelentéstartalommal ruházta fel az utóbbi években a köztudat. A vállalkozó lehet ügyeskedő magánzó, maszek; vagy rendszeresen saját számlára és kockázatra üzleti tranzakciókat (akár bűncselekményeket) lebonyolító „seftelő”; vagy egyszerűen egy vállalkozást vezető magánszemély. Schumpeter vállalkozója viszont olyan ember, aki a korábbiaktól gyökeresen eltérő, új megoldásokat alkalmaz és gazdaságilag hasznosít. Schumpeter szerint a hosszú távú növekedés lényege a diszkontinuitás, azaz a hagyományos üzleti megoldásokkal való szakítás. A vállalkozó újítását általában a bankok finanszírozzák és célja a monopoljradék megszerzése, mielőtt a módszerét elsajátító imitátorok feltűnnének. Schumpeter az innovációt a következő kategóriákba sorolta:

- új javak, vagy régebbiek új minőségének a létrehozása
- új termelési eljárások és technológiák
- új értékesítési piacok megnyitása
- új beszerzési piacok alkalmazása
- új szervezet létrehozása vagy megszüntetése

A vállalkozónak különböző motivációi lehetnek az újításra: vezérelheti a jól végzett munka öröme, lehet sikerorientált, egocentrikus egyéniség, aki dinasztiát akar alapítani. A lényeg, hogy a schumpeteri vállalkozó tabukat döntöget, megszállottan dolgozik, és egyáltalán nem hasonlít az optimalizálásra törekvő homo oeconomicusra. Magyarországon az a probléma, hogy a szocializmus vállalkozói a hiánygazdaság körülményeihez alkalmazkodtak és főleg új beszerzési piacok szerzésére és a vállalkozás életben tartására koncentráltak. A rendszerváltás után megváltoztak a feltételek, és a szocializmus időszakában szerzett tapasztalat sokszor nem volt elegendő a vállalkozás piacgazdasági körülmények közötti működtetéséhez. A mai magyar helyzet több nehézséget támaszt. Bizonytalan a gazdálkodási környezet, gyenge a finanszírozási az intézményi háttér és a hazai duális gazdasági szerkezet sem kedvez az innovátor vállalkozóknak. Az új műszaki-gazdasági feltételek azonban sok új lehetőséget is jelenthetnek a szemfüles schumpeteri vállalkozóknak.

Szalavetz Andrea, a Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézetének főmunkatársa a magyar gazdaság innovációs képességeinek erősítéséről beszélt határos és célratoró kiseloadásában. A magyar gazdaság innovációs képessége hagyományosan gyenge, ez számos okra vezethető vissza: többek között hiába van meg az innovációs hajlandóságunk, ha a kommercializációs képességünk alacsony. A duális gazdasági szerkezet az innovációs szférát is hátráltatja, a versenyszféra innovációs kereslete alacsony és a meglévó innovációs infrastruktúra kihasználása nem megfelelő. Az innovációs rendszer szereplői közötti kapcsolatok gyengék, humán erőforrás-potenciálunk romló kultúrájú, rossz szerkezetű és nem elegendő mennyiségű. A gyenge magyar teljesítményt szokták az alacsony anyagi támogatás mértékével is magyarázni. Szalavetz Andrea véleménye szerint azonban nem csak pénzkérdésről van szó, hiszen például K+F ráfordításaink elérik a GDP egy százalékát és a vállalati ráfordítások 2008-ban ebből 48%-ot tettek ki. Számatalan kutatóhely és tudományos centrum áll a magyar tudósok, kutatók rendelkezésére. Valami mégis rosszul működik, Szalavetz Andrea szerint pedig ennek fő oka az, hogy túl gyakran változik az intézményrendszer, a támogatások struktúrája, a társadalmi mentalitás és értékrend alapján nem a sikerorientált, produktív innovációkra fordítják az innovációs kapacitásokat, hanem gyakran kapcsolati alapon, obskúrus módon osztják a fejlesztési pénzeket. A kutató véleménye szerint az lenne a megoldás, hogy a támogatási rendszerek az átgondoltság, tervezettség, átláthatóság (intézmények, elvek), kiszámíthatóság és következetesség alapelvei szerint működjenek. Mivel a jelenlegi hozzáállás ennek éppen az ellenkezője, az előadó véleménye szerint a helyzet egyelőre reménytelen, és ha továbbra is ilyen kiszámíthatatlan módon próbálják támogatni az innovációt, akkor javulásra nincs kilátás.

A rendezvényt *Inotai András*, a Világgazdasági Kutatóintézet igazgatójának beszéde zárta, aki a demokrácia és a XXI. század világgazdaságának kapcsolatáról beszélt.

Hangsúlyozta, hogy Schumpeter nemcsak az évforduló miatt aktuális, hanem azért is, mert részletesen tárgyalta műveiben, hogy vajon a demokrácia vagy egy autokrata rendszer biztosít jobb hátteret a gyorsabb gazdasági növekedéshez. Napjainkban Kína kiemelkedő világgazdasági szerepe a demokrácia elkötelezett híveit is elgondolkodtatja. Vajon a kínai modell életképeőbb? Lehet egypártrendszerben piacgazdaságot építeni?

Schumpeter szerint a kapitalizmus hosszútávon jobban működik, rövidtávon inkább profitszerzés és hatékonyság jellemzi. Az emberek és a politikusok rövidtávon gondolkodnak és élnek. A demokrácia fenntartásához azonban az kellene, hogy az emberek távlatokban gondolkodjanak és cselekedjenek, a politikusok pedig a politikai cikluson túlmutató elképzeléseikkel példát mutassanak.

Mivel a kapitalizmus felszálló ágban azt az illúziót kelti, hogy az életszínvonal hosszú távon is növekedni fog, amikor rosszabb időszak következik, és a jólét tarthatatlanná válik, veszélybe kerül a társadalmi béke.

A fogyasztók korábban megtakarítottak, több generáción keresztül felhalmoztak-beruháztak, azonban ahogy Inotai András fogalmazott, ez a „családi hajtóerő” fokozatosan megszűnt, és a vállalkozók is átálltak a fogyasztásra, gondolkodásuk a saját életükre korlátozódott. Inotai András szerint a probléma gyökere, hogy a társadalmak elvesztették realitás- és felelősségérzetüket, amely a túlzott fogyasztásban (is) manifesztálódik.

Az átlagpolgár meglepően tudatlan és befolyásolható a gazdasági és külpolitikai alapkérdésekben. Inotai szerint az állam szerepe az, hogy próbáljon a jövőbe beruházni, felelősen gondolkodó, nagykorú állampolgárokat nevelni. Meg kell értetni a társadalommal az adott ország lehetőségeit és korlátait, valamint az egyes lépések előnyeit és hátrányait is. Ehhez fontos a társadalmi kohézió erősítése, a globalizáció megértése a társadalommal és az intergenerációs párbeszéd. Csak így építhető fenntartható demokrácia és kapitalizmus!

Schumpeter felfogásának lényege hogy a világ állandó változásban van, ezért folyamatos megújulásra, alkalmazkodásra van szükség. Ez hajtja előre a kapitalizmust, azonban ez okozza a folyamatos bizonytalanságot is, mert meg kell találni az egyensúlyt, az ún. schumpeteri folyosót.

© DKE 2010.

<http://www.southeast-europe.org>
dke@southeast-europe.org

*

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. *A tanulmányt a következőképpen idézze:*

Biedermann Zsuzsánna: Schumpeter és a mai magyar kapitalizmus. *Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 1. No. 4. (2010 tél) 3 p.

Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő.*